

Ναγκόρνο Καραμπάχ: Η Γέννηση του προβλήματος

Γεώργιος Οικονόμου

Νοτίως της οροσειράς του Μεγάλου Καυκάσου, κατοικούσαν τρεις κύριες ομάδες: Αρμένιοι, Γεωργιανοί και Αζέροι Τάταροι, το όνομα που έδιναν στους Τουρκόφωνους μουσουλμάνους (κυρίως Shia).

Οι Γεωργιανοί και οι Τάταροι κατείχαν σχετικά ομοιογενείς περιοχές ανατολικά και δυτικά, υπήρχαν δε διασκορπισμένοι μουσουλμανικοί πληθυσμοί μέχρι τον Εύξεινο Πόντο. Οι Αρμένιοι κατοικούσαν σε όλη την περιοχή αλλά σε μικρότερους αριθμούς στην περίοδο της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Οι εθνικές ταυτότητες χρειάζονται χρόνο για να κρυσταλλωθούν. Ανταγωνίζονται με θρησκευτικούς, γεωγραφικούς, γλωσσικούς και κοινωνικούς παράγοντες, εξ ίσου σοβαρούς, που περιπλέκουν τις προσπάθειες για ταξινόμηση.

Στο τέλος της τσαρικής περιόδου, οι περιοχές αυτές ήταν ένα συνονθύλευμα εθνοτήτων μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Από τα τέλη το 19^{ου} αιώνα, η περιοχή αλλάζει ουσιαστικά. Λαμβάνουν χώρα μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμών λόγω της ανάπτυξης της γεωργίας, των μεταλλείων και την βιομηχανοποίηση, καθώς και με μεγάλα έργα υποδομής. Η ανόρυξη του μαύρου χρυσού μεταμόρφωσε την Μπακού. Το 1905, η πρώτη Ρωσική επανάσταση εμφάνισε τις πρώτες κοινωνικοοικονομικές, θρησκευτικές και πολιτικές ρωγμές: η αντι-τσαρική επαναστατική κίνηση εσυνοδεύθηκε από εκτεταμένες βιαιοπραγίες μεταξύ των Αρμενίων και των Τουρκόφωνων Τατάρων.

Η επανάσταση και η φυλετική βία, συνέπεσε με μήνες ταραχών στις πόλεις και διωγμών και συμπλοκών στην ύπαιθρο.

Η κατάρρευση της αυτοκρατορίας των Ρομανώφ το 1917 και η ανακήρυξη των ανεξάρτητων δημοκρατιών της Γεωργίας, Αρμενίας και Αζερμπαϊτζάν την άνοιξη του 1918 συνήθως θεωρούνται ότι είναι η απαρχή των συνεχών συνοριακών συγκρούσεων. Η δημιουργία των δημοκρατιών αυτών μετέτρεψαν την φύση των περιφερειακών εντάσεων.

Οι νέες δημοκρατίες προκαλούσαν χρησιμοποιώντας παλιούς χάρτες και στατιστικές που είχαν πρωτοεμφανισθεί κατά την διάρκεια των συνομιλιών του 1915-1916 για την μεταρρύθμιση των τοπικών οργάνων της Υπερκαυκάσιας περιοχής.

Σύντομα το Ναγκόρνο Καραμπάχ ανεδείχθη το κλειδί στις διαφορές μεταξύ Αζερμπαϊτζάν και Αρμενίας. Τον Ιανουάριο 1919 οι Αζέροι, με την έγκριση της Βρεταννίας, εδιόρισαν ως τοπικό διοικητή τον Khosrov Bey Sultanov, ως επιβράβευση για την υποστήριξη που τους παρείχε όσο αφορά τον έλεγχο των πετρελαίων.

Ακολούθησαν βίαιες συγκρούσεις, με την ανεξάρτητη Αρμενία να υποστηρίζει διακριτικά τους δικούς της. Η αδυναμία όμως των δύο κρατών, μέσα σ' ένα κλίμα περιφερειακής οικονομικής και πολιτικής κατάρρευσης, δεν απέδωσε κάποιο ως νικητή, αντί δε να υπάρξει διαιτησία από τις συμμαχικές δυνάμεις, ο Νότιος Καύκασος περιήλθε υπό σοβιετικό έλεγχο την άνοιξη του 1920.

Η δημιουργία του Ναγκόρνο Καραμπάχ ήταν μια τακτική κίνηση από τις Σοβιετικές αρχές, που εσυνδύαζε ιδεολογικές αρχές και πολιτικές

πραγματικότητες σε μια ταραχώδη περιοχή, παρά μια ενσυνείδητη στρατηγική του «διαίρει και βασίλευε».

Η σοβιετικοποίηση του Αζερμπαϊτζάν (Απρίλιος 1920) και της Αρμενίας δεν ετερμάτισε τις ενδο-εθνικές εντάσεις στα σύνορα των δύο κρατών.

Αρχικώς, το Γραφείο του Κόμματος για τον Καύκασο, στο οποίο ανήκαν οι τοπικοί αρχηγοί, απεφάσισε να ενσωματώσει το Ναγκόρνο Καραμπάχ στην Αρμενία για να ικανοποιήσει τα εθνικιστικά τους αισθήματα.

Η απόφαση αυτή της 3^{ης} Ιουνίου, 1921, ακυρώθηκε μετά από ένα μήνα παρουσία του Στάλιν, ο οποίος ήταν τότε Επίτροπος για τις μειονότητες.

Τα κρατικά αρχεία δεν προσφέρουν εξήγηση γι' αυτή την στροφή 180°. Η πιο λογική εξήγηση είναι ότι ο Κόκκινος Στρατός συνέτριψε την εξέγερση στην Αρμενία και οι ιθύνοντες των Αζέρων επέιζαν για να επανακτήσουν τον έλεγχο της περιοχής.

Μετά το 1921, δεν υπήρξαν εξελίξεις στο Ναγκόρνο Καραμπάχ, και αυτό οδήγησε στην ιδέα ότι η αναθέρμανση της διαμάχης στο τέλος της δεκαετίας του 1980 ήταν ακατανόητη.

Μέχρι τα μέσα του 1920 τα σύνορα επανεξετάζονταν. Οι Αζέροι έκαναν μεγάλες προσπάθειες να απορροφήσουν τους Κούρδους του Kalbajar, μεταξύ Αρμενίας και Ναγκόρνο Καραμπάχ, τόσο γλωσσικά όσο και πολιτιστικά σε μια προσπάθεια να ισχυροποιήσουν την θέση τους στην περιοχή.

Από την δεκαετία του 1920, η Σοβιετική Ένωση ενδυνάμωσε την λογική της ομογενοποίησης όπως εφάνη από την παρακμή της πολυεθνικής

συνύπαρξης σε μια προσπάθεια να παγιώσουν τον έλεγχο τους επί της περιοχής.

Οι μαζικές βιαιοπραγίες των αρχών του 20^{ου} αιώνα, έχουν αντικατασταθεί από εμφανή εθνική και μορφωτική ομογενοποίηση. Οι διαμάχες που ανεφύησαν κατά την διάρκεια της περεστρόικα (1985-1991) όταν η αποδυνάμωση της κεντρικής σοβιετικής επικυριαρχίας επέτρεψε στους εθνικισμούς να αναπυρωθούν, έθεσε τις βάσεις για την δημιουργία ανεξάρτητων κρατών μέσω της «βασάνου του πυρός» λόγω της συνεχώς μειούμενης φυλετικής ποικιλίας της περιοχής.